

II. ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

DIN ACTIVITATEA UNOR MEDICI ȘI FARMACIȘTI OFICIALI AI ȘCOLILOR PUBLICE DIN IAȘI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA, REFLECTATĂ ÎN DOCUMENTE INEDITE

Suzana BODALE*

THE ACTIVITY OF PUBLIC SCHOOLS DOCTORS AND CHEMISTS IN JASSY DURING THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY REFLECTED IN UNPUBLISHED DOCUMENTS (Abstract)

The unpublished documents kept by The National Archives of Jassy County offer some very important information about the unknown medical activity in Moldavian schools in the first half of the 19th century. There is much information about the doctors of that age, but the notes regarding the school chemists and dentists are very rare. Therefore, the unpublished documents that our study is based on helped us to restore the names of three chemists (C. Tornborg, I. Degré and Iacob Vierozinski) and one dentist (J. Löffle). On the other hand, doctor Ghica, who was in charge of the three most important schools of Jassy, tried to make the authorities aware of the importance of maintaining the public school hygiene, of healthy alimentation and of sports activities, in order to improve the pupils' health. We notice that, before the approval of the official regulations regarding school medical policies, since the mid 19th century, the harsh realities obliged the authorities to find some practical solutions.

Keywords: chemists; doctors; Moldova; public health; public schools.

Istoria sistemului de învățământ a fost întotdeauna pasionantă, deoarece dezvăluie aspecte din viața cotidiană a comunităților din trecut, scoțând în evidență, uneori, realități care nu pot fi reconstituite din alte izvoare istorice. Astfel, în Moldova secolului al XIX-lea, se observă dezvoltarea din ce în ce mai

---

* Doctor în istorie. Arhivist, inspector superior, Arhivele Naționale din Iași. E-mail: sbodale@yahoo.com

articulată a învățământului public, care completează învățământul privat existent de mai multă vreme, dar frecventat doar de copiii din familii bogate.

Învățământul public cunoaște, practic, o dezvoltare organică, pornindu-se de la nevoile practice ale comunităților. Se observă, apariția, la început, doar a câtorva școli publice, la care veneau regulat foarte puțini copii. Vorbim despre școli care nu beneficiau de o organizare uniformă, legiferată, în care predau, de obicei, fețe bisericești care foloseau cărți ale cultului. Treptat, fenomenul părăsește stadiul de dezvoltare embrionară, iar învățământul devine o preocupare în politica de stat a Moldovei. Se remarcă existența unei simbioze între dezvoltarea rețelei școlare, care continuă să se producă într-un mod natural, odată cu diversificarea nevoilor societății și a conștientizării, în primul rând, de către părinți a rolului *științei de carte* și reglementările date de către stat.

Prin urmare, la fel cum afirma și Lidia Trăușan-Matu, se produce “acțiunea de medicalizare a populației românești într-o perioadă care stă sub semnul începutului absolut în toate domeniile”¹. Acest fenomen se dezvoltă firesc, fiind caracterizat de un ritm crescut – cu fluctuații, însă – de expansiune, de instituționalizarea medicinei și de crearea unui sistem medical național prin intervenția oficială a statului care conturează cadrul normativ², cu un punct de maxim grație prevederilor Regulamentelor Organice. În rest, legislația medicală anterioară anului 1874 (când s-a dat prima lege sanitară românească) nu a fost una unitară, dar aceasta a contribuit, totuși, la apăsarea butonului schimbărilor și, astfel, după 1869, se remarcă așezarea formelor preluate din Occident pe un fond corespunzător³. La aceleași concluzii ajunge și Constantin Bărbulescu, care găsește în împletirea medicinei populare cu cea savantă rudimentele culturii medicale moderne românești de la începutul veacului al XIX-lea⁴.

Cu toate acestea, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, reglementări privitoare la o dotare medicală standard a școlilor nu au existat, chiar dacă apariția mai multor școli publice în capitala Moldovei, a dus, în mod natural, și la creșterea numărului de elevi. Mulți dintre aceștia fiind interni, a apărut o problemă legată de îngrijirea sănătății lor și de menținerea igienei publice, obiective foarte greu de realizat, deoarece așa cum remarca și I. Felix, lipsa de medici în Moldova de abia a putut fi suplinită, până în 1849, cu câte un reprezentant pentru fiecare dintre cele cinci departamente medicale ale țării⁵.

Totodată, problemele medicale au obligat Eforia Școalelor să găsească soluții pentru fiecare gen de problemă, iar, în timp, să accepte decontarea rețetelor medicale la spițerii și, cu greu, să plătească un onorariu pentru un dentist. Prin

---

¹ Lidia Trăușan-Matu, *De la leac la rețetă. Medicalizarea societății românești în veacul al XIX-lea (1831-1869)*, București, Editura Universității din București, 2011, p. 9.

² *Ibidem*, p. 18.

³ *Ibidem*, pp. 23-24.

⁴ Constantin Bărbulescu et al. (editori), *Identitate și alteritate. Studii de istorie politică și culturală*, vol. 4, Cluj, Editura Argonaut, 2007, p. 286.

⁵ I. Felix, *Istoria igienei în România în secolul al XIX-lea și starea ei la începutul secolului al XX-lea*, partea I, Extras din „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Științifice”, Seria II, tom XXIII, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1901, pp. 25-26.

urmare, apelul la sursele inedite de arhivă, foarte numeroase încă și bine păstrate, mai ales, în fondul Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii Publice din Moldova, este de un real folos pentru cercetare. În felul acesta, apar la lumină informații total necunoscute, care, analizate în integralitatea lor, permit conturarea unei imagini a politicii medicale școlare din primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Astfel, un caz deosebit de interesant este cel al spișerului C. Tornborg, care, între anii 1836-1840, a asigurat doctoriile necesare școlilor. Documente despre începuturile activității sale nu ni s-au păstrat, deoarece, așa cum se întâmplă adesea, în cele mai multe acte se reflectă situații conflictuale. Astfel, în 11 decembrie 1837, acesta scrie o jalbă prin care solicită să i se plătească 3 000 lei în contul doctoriilor asigurate pentru Institutul Trei Ierarhi și Institutul Academiei pentru perioada cuprinsă între 1 septembrie 1836 – 1 septembrie 1837⁶. Cererile sale sunt analizate de Comitetul Sănătății și acceptate conform raportului redactat foarte repede, în 13 decembrie 1837, aproape fără nici o obiecție, în sensul că totalul sumei admise este fixat la 2 802 lei și 35 de parale⁷.

Tocmai pentru că actul medical nu a fost normat încă de la început, se observă că de rezolvarea aceluiași probleme se ocupa când o structură administrativă, când alta. Astfel, chiar o chestiune tehnică, precum vizarea plăților, este realizată, în 1837, de către Comitetul Sănătății, iar, în 1839, de către Comitetul Academic, alcătuit din personalități, precum P. Câmpeanu, Gh. Săulescu, T. Stamate. Aceștia, de asemenea, redactează un raport, în 11 februarie 1839, care susține că toate rețetele emise de spișerul C. Tornborg au fost iscălite de paharnicul Săulescu, respectiv de dr. Câmpeanu, inspectorii ambelor institute și că prețul datoriilor este „însămnatu după tablă”⁸. Prin urmare, al doilea raport, din 30 decembrie 1839, apreciază că suma de 3402 lei și 31 de parale solicitată pentru serviciile prestate de farmacistul C. Tornborg este corectă și că poate fi achitată⁹.

La o primă vedere, se pare că această înșiruire de fapte mărunte nu este relevantă. În foarte scurt timp însă, pe 13 februarie, aflând că Epitropia Învățăturilor Publice dorește să reînnoiască contractul cu o spișerie care să devină a școlilor, Iacob Vieroinski trimite o contraofertă, fiind de acord cu o reducere de 20%. Lucru foarte rar întâlnit în administrația Moldovei din acea vreme, această cerere rămâne fără nici un fel de rezoluție, fiind cel mai clar indiciu, pe de o parte, că nu a fost luată în calcul și că poziția farmacistului C. Tornborg era foarte sigură. Într-adevăr, semne de întrebare ridică tocmai faptul că reducerea acordată era semnificativă și numai și din acest motiv propunerea ar fi trebuit să fi fost discutată, având în vedere că Epitropia gestiona bani publici.

Cu totul altfel se prezintă situația la sfârșitul anului 1839, când propunerea, din 25 decembrie, a farmacistului Ignatie Degré de a deveni furnizorul oficial al

⁶ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Iași (în continuare: AN-Iași), fond Ministerul Cultelor și al Instrucțiunilor Publice din Moldova-București (în continuare: MCIPM-B.), dosar 15/1835-1842, f. 13.

⁷ *Ibidem*, f. 1.

⁸ *Ibidem*, f. 26.

⁹ *Ibidem*, f. 29, 30 și 33.

școlilor era primită cu entuziasm, chiar dacă oferea o reducere de doar 6%¹⁰. În jalba sa, acesta mai motivează că este stabilit de mulți ani în Moldova (deci, insistă pe credibilitatea sa) și că are farmacia plasată imediat lângă Institutul Academic, astfel încât aprovizionarea acestuia s-ar putea face cu ușurință, mai ales în caz de urgențe, pe care, nu uită să menționeze că le-a și asigurat în câteva rânduri¹¹. Deși rezoluția se dă foarte târziu, în data de 16 martie 1840, este total favorabilă lui Degré: „Fiind această propunere pentru folosul Casei, apoi, să încuviințeze aceasta pe anul curgător, până când experiența va dovedi folosul. Să înțeleagă că scăderea de șese la sută este după terifa legiuită”. Semnăturile aparțin mitropolitului Veniamin, logofătului Canta, lui C. Suțu și lui G. Suțu¹². La doar două zile diferență, cele trei unități școlare și anume Institutul Trei Ierarhi, Institutul Academic și Școala Fetelor sunt informate despre faptul că doctoriile trebuie cumpărate doar de la farmacia lui Degré¹³.

Interesant este de aflat ce s-a întâmplat exact la sfârșitul anului 1839, deoarece, pe de o parte, pe 30 decembrie, deci, după ce a fost înregistrată propunerea lui Degré, C. Tornborg încă mai primește, fără nici o obiecție, fără nici un reproș, suma de bani solicitată, care nu era chiar una mică. Având în vedere însă și faptul că aprobarea pentru Degré se dă atât de târziu, după trei luni, este clar că trecerea dintre anii 1839/1840 ascunde adevăratele motive ale schimbării deciziei conducerii Epitropiei Învățăturilor Publice. Dacă ar fi fost doar o problemă de concurență loială de piață, lucrurile ar fi de înțeles. Dar, documentele ulterioare ascund informații care aruncă un dubiu. Astfel, observăm că C. Tornborg, are o reacție rapidă, adresându-se imediat domnitorului Mihail Sturdza¹⁴, pe care îl roagă să-i prelungească contractul de „spițer al școalelor, deoarece le-a slujit foarte mult timp”¹⁵. Plângerea este, însă, redirecționată tot către Epitropie, unde rămâne, exact ca în cazul propunerii farmacistului Iacob Vieroinski, tot fără rezoluție¹⁶, deci, clar, fără a fi luată în calcul și, în consecință, fără a i se emite vreun răspuns. Evident, Tornborg căzuse în dizgrația mai marilor Epitropiei învățăturilor publice, care îl anunță că trebuie să-și prezinte deizul pentru lunile ianuarie-martie.

Farmacistul nu abandonează și trimite o plângere amplă¹⁷, care atrage atenția prin totala nedumerire a petentului care nu înțelege de ce a fost înlăturat, dar, cel mai important amănunt este că e dispus să acorde o reducere de 50% doar pentru a-și apăra statutul avut. Procentul este exorbitant și, analizând ductul, se observă că, deși e aceeași mână, nuanța cernelii diferă puțin, astfel încât e clar că a fost adăugat ulterior.

Noi credem că, între 16 și 26 martie 1840, Tornborg a încercat să-și salveze afacerea. Este posibil să fi avut anterior o influență la curtea domnitorului, având în

---

¹⁰ *Ibidem*, f. 31.

¹¹ *Ibidem*, f. 26.

¹² *Ibidem*, f. 31.

¹³ *Ibidem*, f. 14.

¹⁴ *Ibidem*, f. 43.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Vezi anexa 1.

vedere că i s-a adresat într-o primă instanță. Apoi, nu este exclus să-i fi cointerestat, prin diferite mijloace, pe unii dintre decidenții Epitropiei, dat fiind faptul că sumele solicitate, destul de mari, i s-au acceptat de fiecare dată. De aici, poate și uimirea sa în fața situației în care ajunsese. Reducerea de 50% pe care se arăta dispus să o accepte, ilustrează, practic, disperarea. Scrisoarea de răspuns deja concepută, păstra alb spațiul pentru completarea procentului de reducere, cel care trebuia, cu siguranță, să fie mai mare decât ceea ce propusese Degré și capabil să recâștige bunăvoința conducerii Epitropiei. Probabil, după ce s-a informat din diferite surse și a înțeles că are șanse foarte mici ca să primească din nou contractul, a dictat completarea spațiului liber din răspunsul elaborat cu reducerea de 50%.

De data aceasta, scrisoarea lui Tornborg este primită prin următoarea frază, cu semnătură, din păcate, indescifrabilă: „La cea întâi sesie a Epitropiei(i), să se facă poftire în scris, d. doftorului Viola, poftind asemenea și pe d. doctor Cihan a fi de față spre lămurirea ce să va cere”¹⁸.

Pe baza spuselor celor doi doctori, Comitetul Academic redactează un nou raport¹⁹ care este, însă, total defavorabil lui Tornborg. În data de 2 mai 1840, Cihan, doctorul școlilor în ultimii doi ani și jumătate, întărit de declarațiile celor care, la nevoie, îl înlocuiau, și anume doctorii Viola, Cuciureanu și Vârnăv, afirmă că au existat cel puțin trei cazuri dificile când Tornborg nu a preparat medicamentele necesare. Astfel, profesorii Costinescu și Panaiteanu, în lipsa medicației adecvate, au suferit timp de trei luni de friguri. Mai grav, este acuzat că, din cauza lipsei sale de reacție rapidă, s-a ajuns la moartea unui elev, Teodor Grigoriu, fiul căminarului Ștefan, căruia nu a reușit să-i prepare medicamentele solicitate timp de două ore. Astfel, tatăl său l-a luat acasă, unde, după o oră, copilul a decedat. Pentru toate aceste trei cazuri se insistă că bolnavii au fost nevoiți să-și procure doctoriile din alte părți²⁰. Apoi, din condei, autorii raportului întorc împotriva lui Tornborg și procentul mare de reducere de 50% , considerându-l o dovadă clară a faptului că prepară doctorii de slabă calitate și doar vânzându-le foarte ieftin, ar putea determina pe cineva să le cumpere²¹. Mai mult, au grijă să justifice că s-a trecut sub tăcere până acum cazul elevului mort pentru ca să nu se aducă prejudicii credibilității spițeriei, afirmație care aruncă un mare dubiu asupra corectitudinii raportului, pentru că, era evident că un asemenea caz nu putea să nu stârnească reacții, cel puțin ale părinților copilului.

Raportul este semnat, fără ezitare, de toți membrii Comitetului Academic și anume: I. S. Pastia, P. Câmpeanu, G. Săulescu și T. Stamati. În consecință, rezoluția este și ea în acord cu cele menționate în raport: „Luând în băgare de seamă încongiurările arătate prin acest raport, se scrie jăluitoariului ca să conținăscă în a sa cerere, urmând după adresa Epitropiei cu no. 60 prin care i s-au făcut cunoscut alegerea unei alte spițării în îndestularea instituturilor”²². Singura problemă în care

¹⁸ AN-Iași, fond MCIPM-B., dosar 15/1835-1842, f. 44.

¹⁹ Vezi Anexa 2.

²⁰ AN-Iași, fond MCIPM-B., dosar 15/1835-1842, f. 45-45v.

²¹ *Ibidem*, f. 45v.

²² *Ibidem*.

i se dă satisfacție lui Tornborg (probabil, crezându-se că în felul acesta va înțelege că lucrurile s-au încheiat) este acceptul de a i se plăti pentru intervalul cuprins între lunile ianuarie-martie 1840 când s-a făcut schimbarea furnizorului²³.

Se pare că Epitropia nu a manifestat prea mult respect și nici interes față de problema lui Tornborg, deoarece în august, acesta revine cu o nouă plângere în care se spune „că vrea să fie din nou numit spițierul școlilor, deoarece nu i s-a dat răspuns la cercetarea făcută, care a dus la înlăturarea lui”²⁴. I.S. Pastia, de data aceasta răspunde dur: „Să se scrie jeluitorului că atât în urmaarea jaloabei acesteia cât și a celor date de mai înainte, se conțineze a mai supăra pe Epitropie cu asemenea cerere, dar să urmeze după adresul ce i s-au trimis cu no. 60”²⁵.

Într-adevăr, un răspuns părăsește cancelaria, în data de 6 septembrie 1840, iar acesta atrage atenția într-un mod cu totul deosebit deoarece are următorul conținut: „Că mutarea îndatoririlor dumitale de spițăr a instituturilor de învățătura publică, nu au urmat din niscaivai cuvinte vătămătoare și jâgnitoare reputației dumitale, ce pentru că Epitropia au luat de cuvință a îndestula școala cu medicamente trebuitoare de la un alt spițăr, iar la întâmplare, când Epitropia va găsi cu cale a se adresa la altă spițărie și nu la cea de acum, atunce va avea în vedere și a dumitale cerere. Comitetul”²⁶

Se observă, deci, că nu se amintește nimic despre cele trei cazuri de așa-zis *malpraxis* discutate și sintetizate în raportul Comitetului Academic, iar propoziția „Că mutarea îndatoririlor dumitale de spițăr a instituturilor de învățătura publică nu au urmat din niscaivai cuvinte vătămătoare și jâgnitoare reputației dumitale” este chiar mincinoasă, deoarece, prin acuzele aduse, s-a lovit exact în reputația și profesionalismul farmacistului.

La toate acestea, se mai adaugă și păstrarea unui concept de răspuns, elaborat cu trei zile mai devreme decât cel trimis oficial până la urmă, care a fost tăiat și refăcut, dar care conține un amănunt și mai interesant: „Mutarea acestei îndatoriri asupra altuia a urmat nu de niscaiva cuvinte vătămătoare reputației dumitale, ci pe temeiul că, a dumitale însărcinare, nefiind post, ce neguțetorie și că, în materie, alegerea și schimbarea vânzătorului, de asemenea, nu te poate jâgni. La întâmplare însă, când s-ar socoti de cuviință a se adresa la altă spițărie decât cea de acum, atunci Epitropia va lua în băgare de seamă și cererea dumitale”²⁷.

Astfel, ciorna a fost gândită în jurul a două motive suplimentare, care lipsesc și din discuțiile Comitetului, dar și din cele ale răspunsului final și anume, se insistă pe faptul că Tornborg nu a fost demis dintr-o funcție, deoarece nu exista un post oficial de *spițer al școalelor* și că toate acestea se leagă doar de rațiuni de

²³ *Ibidem*, f. 35: „După propunere, fiindcă Epitropia după propunere ce ai făcut au hotărât a lua doftorii pentru instituturile scoalei cu folosul său de la altă spițărie. De aceia, scriind ca rățăptili ci vei fi având di la ghinarie și până acum, la sfârșitul anului, li vei aduce la canșileria Epitropiei, de unde vei primi plata cuviincioasă”.

²⁴ *Ibidem*, f. 54.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, f. 55.

²⁷ *Ibidem*, f. 55v.

„neguțorie”, nefiind nimic de reproșat lui. În concluzie, decizia „nu a urmat din cauza unor niscaiva cuvinte vătămătoare reputației dumisale” (sic!).

Prin urmare, considerăm că Epitropia a fost puțin stânjenită în momentul în care a trebuit să trimită un răspuns final farmacistului, dar înclinăm să credem că evitarea amintirii motivelor și a acuzelor care i s-au adus, nu ține doar de dorința de a-l menaja pe acesta. Pare, mai degrabă, că s-a dorit găsirea unei formulări care să ascundă cauzele înlăturării. Raționamentul este întărit și pentru că răspunsul a fost emis târziu (în septembrie 1840, după ce raportul fusese elaborat în mai) și numai după ce Tornborg îl solicită expres, iar, așa cum am mai precizat, întârzierile în circuitul actelor nu erau o practică. Apoi, spișerul trebuia să fie anunțat de adevăratele motive deoarece acestea erau foarte grave, mai ales cel legat de moartea copilului. Acestuia nu i s-a dat însă șansa să se apere, pentru că nu a fost audiat de către Comitetul Academic, ceea ce ar fi fost un gest decent și normal, și nici nu i s-au adus la cunoștință acuzele. De asemenea, așa cum se observă din textul raportului, doctorul Cihan a venit să expună clar doar cele trei cazuri pentru care avea să-i aducă reproșuri lui Tornborg și nu a făcut, de exemplu, o prezentare a întregii colaborări cu acesta. În consecință, nu omitem ca membrii Comitetului Academic sau, cel puțin, unii dintre ei, să fi fost mai înainte mituiți de Tornborg, astfel încât să se simtă obligați să ascundă adevărul în răspunsul oficial formulat.

Deci, este evident că asistăm la manifestarea unui caz de clientelism politic, ascuns sub paravanul unor documente oficiale. Din cele păstrate, nu putem afla însă de la ce nivel politic a început subminarea poziției lui Tornborg și, de asemenea, nu pot fi excluse nici interesele personale ale doctorului Cihan. Astfel, un argument indirect în susținerea concluziilor noastre, se leagă de obstacolele birocratice foarte mari care i se pun farmacistului în momentul în care i se face lichidarea de plată. Așadar, mai întâi, banii i se achită după un an, în 1841, deoarece spișerul este pus să urmeze procedura standard, adică să facă un deviz²⁸ pe care să îl prezinte la Epitropie la sfârșitul anului 1840. Apoi, suma cuprinsă în deviz, de 1431 lei și 10 parale²⁹, a fost analizată foarte atent și drastic redusă, din varii motive, ceea ce i s-a comunicat odată cu răspunsul la un alt demers al lui Tornborg, din ianuarie 1841, în care își reînnoia propunerea de a sluji „cu osârdie ca spișier al școalelor”³⁰. Așadar, în acord cu raportul Comitetului Academic, din 10 ianuarie 1841, lui Tornborg i s-a aprobat decontarea sumei de doar 879 lei 25 parale, deoarece „chiar dacă a dat rețete la profesorii Epitropiei, nu poate lua banii decât cerându-le lor personal, nu prin Epitropie, pentru că nu sunt semnate de doctorii Academiei. Este vorba despre trei rețete de la Școala fetelor”³¹. Același Comitet mai raportează că „nu se justifică plata întregii sume cerute de Tornborg (1 431 lei și 10 parale) deoarece rețetele au fost emise de mai mulți medici, nu doar de cel al Academiei”³², dar, pe de altă parte, lui Degré i se aprobă întreaga suma solicitată (ca în anii din urmă lui Tornborg, n.n.).

---

²⁸ *Ibidem*, f. 59.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, f. 71.

³¹ *Ibidem*, f. 72.

³² *Ibidem*

Câteva informații inedite ne ajută să reconstituim și numele unuia dintre dentiștii școlilor, în persoana lui <J>³³ Löffle, care se semnează cu mâna lui „dentiste”. Acesta se plânde Epitropiei printr-o jalbă³⁴, din 22 octombrie 1839, că: „Iscălitul fiind de mai multe ori poftit iar de multe ori și rânduit de către doctorul respectiv ca la instetuturile publice de învățătură din capitală să mergu pentru de a scoate dințai și măsurile de la scoleri ce pătimescu întru acele, această slujbă, până acum, totdeauna am și făcut-o fără a mi plăti ceva, atât pentru osteneală, cât măcar și pentru droșcă; pentru aceia plecat rogu pre cinstit(a) Epitropie, ca luându în băgare de samă trebuința ce mare ce au atât scolerei cât și profesorei de dantist, să binevoiască a-mi rându o leafă cuvenită pe anu, pentru ca se pot totdeauna sluji cinstit(ei) Epitropii, după dorința ce am”.

El revine de mai multe ori cu rugămintea de a i se stabili un salariu, deși, în toată această perioadă, a continuat să ofere îngrijiri medicale³⁵. Se remarcă totuși că poziția acestuia față de cea a farmaciștilor este mult mai puțin influentă, deoarece de abia pe 26 mai 1840, după ce revenise cu o nouă jalbă, în care preciza că îi tratează pe elevii de la Institutul Academiei gratis, de patru ani și că are o familie de întreținut, Epitropia se decide să trimită o anafora spre aprobare domnitorului³⁶.

Bineînțeles că prezența doctorilor în școli era vitală pentru rezolvarea urgențelor, dar, mai ales pentru prevenirea unor epidemii, prin supravegherea respectării unor reguli elementare de igienă. În acest sens, un demers-model, în care se îmbină calitatea științifică a analizei, grija pentru buna dezvoltare fizică și psihică a copiilor, împreună cu date de o certă valoare istorică este raportul înaintat de doctorul Ghica, care răspundea de Institutul Academiei, de Școala fetelor, și respectiv, de cea de meserii, adresat Departamentului Averilor Bisericești și al Instrucțiunilor Publice, în 3 martie 1854.

Acest document se impune prin concentrarea datelor pe care le oferă, prin viziune și prin soluțiile date, foarte moderne pentru anul la care ne raportăm. Foarte meticolos, doctorul Ghica face o analiza pentru fiecare din cele trei școli de care avea grijă.

Astfel, mai întâi, aduce în discuție mâncarea de slabă calitate pe care o primesc copiii, axată pe carne proastă și o gustare rece dimineața. Prin urmare, el cere Departamentului să dispună alocarea de bani pentru cumpărarea unei cărne de calitate mai bună și pentru servirea unui pahar de lapte dulce cald cu pâine dimineața³⁷. De asemenea, observă că elevii de la Institutul Academic sunt ținuți toată ziua închiși în odăi înghesuite, în care podelele nu se spală, iar așternuturile nu se schimbă. Toate acestea, dublate de lipsa vegetației în jurul școlii, au ca efect un „aer stricat” și apariția permanentă a bolilor³⁸.

³³ *Ibidem*; completat după semnătura de la f. 42.

³⁴ *Ibidem*, f. 29.

³⁵ *Ibidem*, f. 42.

³⁶ *Ibidem*, f. 46.

³⁷ AN-Iași, fond MCIPM-B., dosar 59/1854, f. 1.

³⁸ *Ibidem*, f. 1-1v.

Prin urmare, medicul dă sfaturi despre corecta „îngrijire sanitară a școlilor” care, prin excelență, prezintă niște locuri expuse, date fiind densitatea mare a copiilor, care, din cauza vârstei, sunt sensibili la boli și care învață sau chiar locuiesc în spații relativ mici. Doctorul Ghica insistă ca elevii să nu învețe ziua în dormitor, ci în salonul mare al Academiei, care ar trebui dotat cu mese și scaune, dispuse pe lângă pereți. Prin urmare, dormitoare ar trebui deschise doar peste noapte și spălarea podelelor și schimbarea așternuturilor ar trebui să se facă de două ori pe lună³⁹. De asemenea, se mai atrage atenția asupra necesității „curățeniei comodităților a căror necurătenie ușor poate stârni o boală în apartamentul acel înghesuit”⁴⁰. El mai propune organizarea și dotarea unei infirmerii în acest locaș școlar, deoarece subliniază în raport următoarele: „[...] apoi, până acum s-au cam căutat, dar tot nu în măsură de agiuns; acolo sunt două odăi destinate pentru bolnavi, însă acelea sunt pre(a) mici, spre încăperea celor 2 neapărat trebuitoare servitoare ce să află în ele, cum și numărul elevilor bolnavi ce, uneori, se rădică și până la 10; fiindcă în proporția numărului elevilor aflați în Academie, numărul bolnavilor nu poate agiunge până la 10, de aceea este neaparat di trebuință ca odaia de infirmerie să cuprindă nomitul număr de bolnavi și cu servitorii ei; ar fi, dar, de dorit ca Onor(atul) Depart(ament) să destineze un salon potrivit cu acest scop; fiindcă acum, acolo să află numai cinci bolnavi și înzăstrate de abiea numai cu ceva așternuturi, apoi, pe lângă acele aflătoare < paturi >⁴¹ de fier, ar mai trebu(i) încă numaidecât și alte 5, pentru că însoși elevii sunt prevăzuți numai cu puține așternuturi și albituri care nicum nu le sunt de agiuns când sunt bolnavi, unde toate, adeseori, trebuie să se schimbe; de aceea, este neaparat de trebuință ca fiecare din cele zece paturi ce s-ar face să fie prevăzute cu câte un mindir, un ogheal,⁴² două perini și zece coperte⁴³, tot atâtea și prostiri; între fiecare două paturi să se puie o mesuță de noapte și o oală de noapte, două pahare și o stupitoare de tinichea, care sunt neaparat trebuitoare, 10 halaturi sunt neaparat pentru completarea recvizitelor bolnavilor; acest(e) sunt pun(c)turile principale pe care iscălitul pentru îngrijirea elevilor sănătoși și bolnavi de la Academie să vede îmboldit a le recomanda considerației Onor(atului) Depart(ament)⁴⁴”.

Din enumerația prezentă în această listă de inventare, se remarcă nivelul la care ajunseseră dotările standard într-o infirmerie de acest gen, pe care bineînțeles, doctorul le cunoaște și, în consecință, le solicită. De asemenea, lista de inventar este și o prezentare sintetică și coerentă a obiectelor specifice desfășurării activității medicale de tip spitalizare, foarte greu de aflat și reprodus, de altfel, din sursele vremii.

În antiteză, este prezentată situația de la Școala de Fete, care „prin localul său cuprinzătoriu de numărul elevelor, poziția sa bună în o parte sănătoasă a

³⁹ *Ibidem*, f. 1 v.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Omis.

⁴² Plapumă.

⁴³ Fețe de pernă.

⁴⁴ Cearșafuri.

poliției se potrivește cu destinația ei, curățenia în ea este de model, buna organizație că elevele numai peste noapte petrec în dormitoarelor lor, iar peste zi, cu lucrul lor, condiționează și face cu puțință curățenia”⁴⁵.

Cu toate acestea, doctorul observă că nici aici infirmeria nu este dotată astfel încât să se poată desfășura o îngrijire de calitate a bolnavelor. Așadar, „numărul paturilor pentru infirmeria acestui institut este de 6, numai fiindcă și aici, precum la Academie, paturile n-au nici așternuturile trebuitoare și albiturile cuviincioase; apoi, acele 6 paturi ar trebui as(t)felu să fie prevăzute, după cum s-au arătat la organizarea infirmeriei de la Academie. Poziția comodităților la școala fetelor merită ca în privirea sanitară putându-se de a să face altfelu.” În plus, „ușele infirmeriilor prin care stau în comunicație cu apartamentul vatăvului și cu cuhnea adaog la stricarea aerului din ele, ar fi bine cât de curând a să zidi”⁴⁶.

Pe de altă parte, medicul este foarte îngrijorat de situația de la Școala de Meserii, de care, de asemenea, răspunde, deoarece camerele foarte mici ale acesteia trebuie să adăpostească un număr mare de elevi. De aceea, doctorul Ghica, prin raportul său, trage un semnal de alarmă: „Acest institut, în privirea sanitară, trebuie supus unei temeinice reforme, căci altfelu, lesne să poate ca să corumpă o epidemie, care în asemenea relații nefavorabile cu greu va fi a lupta în contra-i, căci, fiindcă pentru îngrijirea sanitară, nimic s-au făcut în acest institut, nu să află nici odaie de infirmerie, nici servitoriu ei sau c-un cuvânt, la acest institut se cere mult și grabnic agiutoriu, apoi, subscălitul ar socoti mai potrivit ca Onor(atul) Depart(ament) să delegheze o deosebită comisie cărei subscălitul pe la fața locurilor se-i arete că să cere grabnic și neaparat agiutori.”⁴⁷

Interesant este ceea ce a urmat, deoarece cerințele doctorului Ghica sunt într-un totu însușite de diriguitorii Departamentului averilor bisericești și al învățăturilor publice, așa cum rezultă din rezoluția dată⁴⁸:

1. Pentru hrană, dimineața să se dea supă sau lapte
2. Primblarea două ori pe săptămână, gioia și dumi(nica), când însă timpul nu va ierta în acele zile, se vor îndeplini la ce întâi zi favorabilă.
3. A să poronci Direcției ca pitrecirea elevilor în dormitoare piste zi să se oprească, aducându-să în tim(p)urile de recreație, în salonul cel mare carile să va țâne cald spre acest sfârșăt, se vor dispoza mesele prinpregiuru(l) salonului.
4. Schimbarea așternuturilor să se reguleze numaidecât la 10 ză(le) odată.
5. Curățenia retirazălor să va recomanda la deosăbita privighere a d(u)m(isale) directorului
6. Spălaria podelilor, în toate încăperile, se va urma regulat de două ori pe lună.
7. Pentru infirmerie, să va proiecta deosăbită înzăstrare de straie, lenjerie și așternute și paturilor să va alcătui de zăci (10, n.n.)
8. La institutul fetelor, să vor lua măsuri pentru întreținerea grădinii și căptușala parmaclăcurilor⁴⁹ ce vin(e) despre uliță cu scânduri.

⁴⁵ AN-Iași, fond MCIPM-B, dosar 59/1854, f. 1v.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 8.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Scrisă pe filă separată.

9. La infirmerie, să vor face îndreptările propusă de d(u)m(nealui) medic, organizându-se 6 crivaturi⁵⁰ cu toată înzestrarea lor.

10. Pentru aerisărea ratiradelor⁵¹, să va cere rânduirea unui arhitect spre a proiecta cele de cuvință.

11. Paragraful atingători de scoala de meșterii să va comunica în capi directorului și să va pofti a veni în camera Departamentului spre a să chibzui măsurile ce sânt de neapărat a să lua.⁵²

Mai mult, la 26 martie 1854, August Treboniu Laurian, inspectorul general al școalelor scrie Departamentului ca să mijlocească pe lângă Departamentul Lucrărilor Publice ca grădinarul de la grădina publică să planteze salcâmi în curtea Academiei și a caselor internatului „pentru curățirea aerului dimpregiurul caselor Academiei”⁵³, iar în rezoluția, dată în acest sens, de către șeful Secției I, J.A. Canta, se precizează că trebuie să se trimită grădinarul pentru „a planta salcâmi în curtea Academiei și a institutului gimnazial a se feri institutul gimnazial de orice miasme rele și infectătoare”⁵⁴.

Raportul invocat pune în mișcare un întreg angrenaj, deoarece, având promisiunea Departamentului de resort că se vor aloca bani, directorii celor trei școli invocate trimit liste foarte generoase privitoare la necesarul dotării infirmeriilor⁵⁵, iar cererile lor se aprobă până la ultimul leu⁵⁶. De asemenea, directorul Școlii de meserii este chemat la departamentul de resort la discuții, iar tot acolo se comandă mesele pentru sala „repetitoare”⁵⁷ de la Institutul Academic. Toate acestea sunt atent monitorizate de responsabilii departamentului, care, de altfel, îi solicită directorului de la Școala fetelor să nu mai întârzie începerea lucrărilor de reparații și de dotare⁵⁸.

În concluzie, studiate cu atenție documentele inedite de arhivă ale Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din Moldova aduc în câmpul cercetării informații necunoscute despre activitatea cu caracter medical practică în școlile ieșene din prima jumătate a secolul al XIX-lea. Aceste informații completează tabloul cu numele unor doctori și farmaciști care au avut drept sarcină îngrijirea elevilor și a profesorilor lor.

Despre doctorii vremii există mai multe date, pentru că aceștia tratau mai multe categorii de bolnavi, dar știrile despre farmaciștii și dentiștii vremii sunt foarte rare. Astfel, cu ajutorul documentelor inedite analizate în prezentul studiu, am reamintit numele a trei spișeri ai vremii, C. Tornborg, I. Degré și Iacob Vieroinski, despre care, spre folosul cercetării, s-au păstrat documente cu ajutorul cărora se poate

---

⁴⁹ Grilaj.

⁵⁰ Paturi.

⁵¹ Camerelor.

⁵² AN-Iași, fond MCIPM-B, dosar 59/1854, f. 2.

⁵³ *Ibidem*, f. 16.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 1v.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 21 și 22.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 36.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 30 și 31.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 29.

da un diagnostic asupra corectitudinii implicării factorului politic în rezolvarea problemelor medicale ale școlilor.

Dacă observăm că doctorii sunt mai numeroși și mulți dintre ei sunt români, știința farmaceutică este încă apanajul străinilor, care găsesc aici o piață bună pentru afacerile lor, drept pentru care mulți dintre ei s-au și stabilit în Iași definitiv.

Odată cu apropierea de mijlocul secolului al XIX-lea, observăm că implicarea factorului politic în îmbunătățirea condițiilor igienico-sanitare în școli este mult mai responsabilă, grație și noului doctor școlar, Ghica, care se impune prin cultură medicală și prin spiritul de analiză care l-a ajutat să identifice și să propună soluții pentru îmbunătățirea acordării îngrijirilor spitalicești elevilor, pentru păstrarea curățeniei, a igienei, pentru sublinierea rolului mișcării și al unei bune alimentații în creșterea imunității elevilor.

Astfel, deși normele medicale relative la școli au apărut cu întârziere, se remarcă modul cum realitățile au impus găsirea unor soluții practice, de rezolvare a problemelor, iar faptul că, de obicei, toate cele trei școli publice din capitala Moldovei erau îngrijite de același doctor, a avut drept efect o viziune unitară pentru măsurile igienico-sanitare de urmat.

ANEXA 1

Către Cinst(ită) Epitropia Învățăturilor Publice!

Primind poronca cinsti(tei) Epitropiei din 20 a curgătoarei luni, no.60, cuprinzătoare ca rețetile ce vor fi având de la ghenarie și până acum să le înfășoșaz(e) la Canțileria cinsti(tei) Epitropiei de unde să-mi primăsc cuviincioasa plată, pentru care, spre răspuns, cu tot respectul rog pe Cinst. Epitropie că de au hotărât să ei doftorii pentru scoale cu folosul său de la alte spițerii, apoi, mai bine să mă protimisască pre mine, acel carile am slujit atâta vreme până acum acestui institut și care mă îndatoresc a da doftoriile cu 50 % mai gios decât taxia legiuită. Nădăjduind că atâția ani ce m-am purtat fără prihănire și n-am adus nici un feliu de sminteală sau nepriință îndatorirei ce am avut asupra-mi îmi vor fi câștigat un asemenea merit.

C. Tornborg <m.p.>

1840, mart.26

Arhivele Naționale Iași, Fondul Ministerul Cultelor si al Instrucțiunilor Publice din Moldova-București, dosar 15/1835-1842, f. 44.

ANEXA 2

Cătră Cinstita Epitropie a Învă(ăturilor) Publice

Comitetul Academic

Raport

În urmare a rezoluțiilor Cinst. Epitropiei puse pe jalobele d-sale spițeriului Torenburg atingătoare de a d-sale pretenție a îndestula iar cu medicamente instit. De învățătură, Comitetul în a sa seanție, din 2 mai, au poftit pe doftorul Cihan ce este singurul doctor care de doi ani și giământate caută gratuit acestei instituturi

fiindcă asimine slujbă numai în lipsa sau în a sa boală se plinește de d-lor doctorii Viola, Cuciuranu și Vânav, intrând în cercetarea acestei încongiurări inspectorii instit(utelor) Academic și vasilian în conglăsuire cu doctorul, au rostit, înaintea comitetului a lor declarație din vara și toamna trecută despre nelucrarea medicamentelor acei spițării mai ales în trii cazuri grele, precum a d-sale prof. Costinescu și a d-sale Panaiteanu, care, în curs de trii luni, n-au putut scăpa de friguri, până nu s-au luat medicamente de la altă spițarie, iar al 3-le caz, au avut un rezultat mai ninorocit: un elev și anume Teodor, fiul d-sale caminar Ștefan Grigoriu, pătimind de giunghiu, aflându-se în crizie, d(umnealui) doctorul Cihan i-au orânduit cuvenitele medicamente pentru care împreună cu d(umnealui) caminariul al seu părinte și inspectorul au așteptat la patul bolnavului aproape de două ceasuri neaducându-i-să nici macar vizicătoria care în urmă au trebuit a se loa de aiurea; părintele bolnavului supărat de asemenea întârziere au loat îndată pe fiul său carele peste un ceas sosind acasă au și murit.

Pricina acestei neîntocmite întâmplări nu s-au pomenit atunci în raportul despre moartea elevului chiar numai spre a nu se vătâma ipolipsul numitei spițării, propunerea d-sale Degré au înlesnit neapărata trebuință de a schimba spițaria și cinstita Epitropie pe temeiul scăderii din prețul tarifei spre folosul Casei Scoalelor prin formalnic decret au priimit pe acest de pe urmă în locul d-sale Toremburgul. Propunerea care Toremburgul în scris au dat, a da la institut medicamente cu gumătate de preț, se pare Comitetului și d-sale doctorului încă mai puțină siguranție pentru a lor eficațitate. Cătră aceste se adauge necredința bolnavilor de a întrebuiința medicamente din ace(a) spițerie, care, de asemenea, pune pe d-lui doctorul în nevoi de a le rânduî aiurea. Comitetul cu cinste supune toate aceste încongiurări Cinst(itei) Epitropii spre a hotări cele de cuviință.

I. S. Pastia (?) m.p.

P. Câmpeanu, m.p.

G. Seulescu, pah(a)r(nic) m.p.

Dr. T. Stamati m.p.

Eșii,<f.z.> mai 1840

Rezoluție: “Luând în băgare de seamă încongiurările arătate prin acest raport, se scrie jăluitoriului ca să conținăscă în a sa cerere, urmând după adresul Epitropiei cu no. 60 prin care i s-au făcut cunoscut alegerea unei alte spițării în îndestularea instituturilor”.

Arhivele Naționale Iași, Fondul Ministerul Cultelor si al Instrucțiunilor Publice din Moldova-București, dosar 15/1835-1842, f. 45.